

мове слова імшарына азначае перш за ўсё 'мохавас балота'. Перакладчык пашырае семантыку гэтага слова і перадае яго як пойма, луговая пойма, сенокосныя угоддзя, мшаник, боровой мшаник. Назва першага раздзела «Чалавек на імшарыне» перакладаецца як «Человек на околице». Такі пераклад нельга лічыць удалым, паколькі імшарына і околица абазначаюць розныя рэаліі. Апрача гэтага, беларуская назва раздзела, як нам здаецца, здольная выклікаць у беларускага (і не толькі беларускага) чытача літаратурныя асацыяцыі, звязаныя з іншымі творамі беларускай літаратуры — раманам І. Мележа «Людзі на балоце» і апавесцю Я. Коласа «Дрыгва».

Такім чынам, пераклад твораў В. Быкава на рускую мову сведчыць пра тое, што безэквівалентная лексіка беларускай мовы стварае пэўныя цяжкасці пры яе перакладзе на рускую мову. У фармальна-структурным плане яна падаўжае тэкст перакладу, у змястоўным — з'яўляецца адной з крыніц нацыянальна-культурнай своеасаблівасці твора.

¹ Л а с т о ў с к і В. Расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік. Коўна, 1924. С. 1.

² Р а г о й ш а В. П. Проблемы перевода с близкородственных языков. Мн., 1980. С. 12.

³ Р о в д о И. С. О межъязыковых паронимах // Русский язык. Мн., 1982. Вып. 2. С. 59.

⁴ Г о л ь ц е к е р Ю. П. Некоторые особенности перевода с родственных языков // Славянская филология. Л., 1975. Вып. 3. С. 127.

⁵ Р а г о й ш а В. П. Указ. твор. С. 50.

⁶ В е р е ш а г и н Е. М., К о с т о м а р о в В. Г. Язык и культура. М., 1990. С. 16.

І. Э. РАТНІКАВА

ДВУХКАМПАНЕНТНЫ КВАЗІАНТРАПОНІМ: ЭКСПРЭСІЎНЫЯ МАГЧЫМАСЦІ МАДЭЛІ І ПРАДУКТЫЎНЫЯ ТЫПЫ РЭАЛІЗАЦЫІ

Адной з праяў гульні агульнамоўнымі анамастычнымі нормаў з'яўляецца ўтварэнне квазіантрапанімічных намінацый мадэлі «асабовас імя + імя па бацьку», функцыянальна разнастайных у мастацкай і гутарковай мове. Сярод іх вылучаюцца тры вялікія групы форм: найменні персанажаў мастацкіх твораў, ацэначна-характарызуючыя ўласныя найменні, персаніфікуючыя намінацыі аб'ектаў і з'яў прыроды альбо рэалій і паняццяў, звязаных з чалавечай дзейнасцю. Назіраюцца некаторыя тэндэнцыі ў выкарыстанні тых ці іншых семантычных мадэлей пры ўтварэнні гетэранімічных¹ форм, якія належаць да гэтых груп найменняў. Так, у радзе антрапаморфных намінацый (якія, як вядома, з'яўляюцца адным са сродкаў персаніфікаванага ўяўлення называемых рэалій) на пярэдні план вылучаецца сувязь патранімічнага кампанента з матывуючым уласным альбо апелятыўным іменем — сувязь, што ўплывае і на характар сэнсавых адносін паміж кампанентамі наймення. Падабенства семантычных адносін асноў кампанентаў (семантычны інварыянт) уяўляецца прыметай, на падставе якой можна вылучыць дзве разнавіднасці мастацкіх антрапонімаў і ўтварэнняў гэтага тыпу, заўважаных у гутарковай мове.

I. Антрапанімічныя формы, у якіх адлюстраваны адносіны паміж твораў мастацтва і яго аўтарам, установай і яе заснавальнікам і т. п., гэта значыць, такія сувязі паміж нейкімі рэаліямі, якія могуць быць метафарычна пераасэнсаваныя як патранімічныя: *Напишите Владимиру Петровичу, что ему и его детищу Пьесе Владимировне я желаю всяческих успехов* (А. П. Чехов — М. В. Киселевой. 29 октября 1886 г.); *Особенно люблю название «Веспа Викторовна». Так! Так! баловницу этукую, Виктор Федорович, правильно! Кто же она вам, как не родная дочь?!* (Л. Васильева. Весь поэт); *Наш театр — детище Райкина. Его можно называть «Сатирикон Аркадьевич»* (Советская культура. 1989. 13 июля); *Мы вспоминаем о педагогах, когда наступает звездный час ученика — он получает премию, Оскара Давыдовича или Нику Юльевну* (Новая газета. 1993. 16 декабря).

II. Семантычна блізкія да атрыбутыўных словазлучэнняў антрапанімічныя формы, у якіх азначальны кампанент (у тым ліку метафары

і эпітэты) мае форму патранімічнай лексемы, а тое, што азначаецца (і не пасрэдна абазначае аб'ект намінацыі), займае пазіцыю асабовага імя: *Камень Петровиц стал Камнем Перловичем; камяні і крышы іспрыскалісь дожджычком* (А. Белый. Москва под ударом); *Сипь-Озеровна, Высь-Ястребовна, Глыбь-Яхонтовна* (М. Цветаева. Переулучки); пар. таксама аналагічныя ўтварэнні, якія займаюць прамежнае месца паміж квазіанімамі і апелятывамі: *лист сутулыч, лист осеннич* (А. Вознесенский. Портрет Хуцьева).

У адрозненне ад персаніфікуючых намінацый, першы кампанент якіх звычайна нейтральны з пункту гледжання ацэнкі абазначаемай рэаліі, найменні персанажаў мастацкіх твораў і гутарковыя ацэначна-характарызуючыя квазіантрапонімы дэманструюць значна больш разнастайны набор мадэлей семантычных суадносін асноў кампанентаў. Семантычныя інварыянты, якія змяшчаюцца ў значэнні форм такога тыпу, дазваляюць аб'яднаць апошнія ў некалькі парадыгм.

1. Квазіантрапанімічныя намінацыі, якія ўключаюць лексемы адной альбо дзвюх блізкіх лексіка-семантычных груп і эмацыянальна-экспрэсіўная афарбоўка якіх забяспечваецца, у прыватнасці, узаемадзеяннем асацыятыўна звязаных паняццяў: *Не жалел я потом и генерала Ранненкампфа, как не жалел и его Гильзу Патропович — эту Марию Соррель!* (Б. Пиккул. Честь имею); *Новокаиш Коденипович, Кодениш Валидолович, Сморчок Шампиньонович* (В. Шефнер. Отметатель Невзгод, или Сампо XX века); *За богатый опыт и знания в области телевидения коллеги прозвали его Пал Секамыч* (Собеседник. 1989. № 44); *Все двадцатые, все тридцатые, все сороковые годы мы*, *Укропы Помидоровичи и Фан Фанычи, /... / мы держали себя перед воралами как персонажи юмористические* (А. Солженицын. Архипелаг ГУЛАГ).

2. Формы, у склад якіх таксама ўваходзяць асацыятыўна звязаныя лексемы, аднак у адрозненне ад першай групы гэтыя лексемы выступаюць у пэўных сінтаксічна абумоўленых узуальных ці аказіянальных лексіка-семантычных варыянтах: *Известная вам Скорпиона Аспидовна сочла нужным подать на вас прошение* (М. Салтыков-Щедрин. Губернские очерки); *Вам хорошо острит как пожилому Ослу Козлевичу в замшелых брюках* (В. Аксёнов. Ожог); *Погоди, Изюм Марцианович, с судьбой шутить — не барьеры брать* (С. Черный. Катись горошком); *А, ботвинья лимоновна, откуда тебя принесло? /... / Она, кажется, воображает, что с ней можно говорить серьезно* (А. Островский. Не сошлись характерами!); *А уж это прозвище такое дадено: Сахар Медович* (В. Ардов. Сахар Медович)².

3. Квазіантрапанімічныя намінацыі, асновы кампанентаў якіх уяўляюць сабой асацыятыўна звязаныя онімы аднаго ці двух функцыянальна блізкіх падкласаў уласных імён: *Саваоф Баалович Один* (А. Стругацкий, Б. Стругацкий. Понедельник начинается в субботу); *Набивной-надувной красавец, весь из себя благоухающе-прекрасный, на которого непременно хотелось наклеить этикетку «Ив Кардспович Сен-Лоран»* (Г. Вайнер. Бес в ребро).

4. Намінацыі, створаныя з онімаў і апелятыўных лексем, семантычная сувязь якіх у рамках дадзеных квазіантрапонімаў падтрымліваецца лексічным фонам уласных імён: *Чкалов Самолет Аэропланович* (В. Аксёнов. Ожог); *Геморрой Диоскорович* (А. Чехов. Визитные карточки).

5. Квазіантрапанімічныя формы, складзеныя з кампанентаў, матываваных апелятыўнымі лексемамі (фрагментамі лексем) альбо онімамі, якія функцыяніруюць у складзе вядомых узуальных комплексных найменняў (складаных слоў, артыонімаў, бібліонімаў) і, значыць, звязаны сінтагматычнымі адносінамі ў рамках гэтых найменняў: *Сестра, ведавшая сероводородными ваннами и ласково прозванная Серочка Водородовна, раздобыла мне гилянастерку* (Д. Самойлов. Люди одного варианта); *Он /.../ пугал всех некоей руководящей личностью Гибель Помпейцем* (Советская культура. 1989. 28 февраля); *Руслан Людмилыч* (Аргументы и факты. 1992. № 14); *Ромео Джульеттыч* (В. Драгунский. Сегодня и ежедневно).

6. У 5-ю парадыгму можна ўключыць асобную парадыгму квазіантрапанімічных намінацый, для якіх у якасці ўтвараючых выступаюць асновы двухкампанентных найменняў гістарычных асоб альбо міфаант-

рапонімаў: Эразм Роттердамовіч, Александр Македоновіч (В. Аксёнов. Ожог); Юлій Цэзаревіч (С. Чёрный. Млечный путь); Павел Аностовіч (М. Булгаков. Адам и Ева).

Відавочна, што асабліва актуальнай з пункту гледжання экспрэсіўнасці пералічаных квазіантрапанімічных форм з'яўляецца сінтагматычная сувязь іх кампанентаў. Экспрэсіўная функцыя форм у прыкладах 5—6 забяспечваецца ў значнай ступені змененым, анамальным характарам сінтагматычных адносін паміж асновамі іх кампанентаў у параўнанні з узуальнымі намінацыямі. У прыкладах 1—4 сінтагматычнае ўзаемадзеянне кампанентаў, якія характарызуюцца альбо прыналежнасцю да аднаго семантычнага поля, альбо падабенствам інфармацыі, заложанай у іх лексічным фоне, прыводзіць да таго, што ўсё ўтварэнне ўяўляецца разнавіднасцю ўзмацняльнага семантычнага паўтору з экспрэсіўным ускладненнем асноўнай характарыстычнай функцыі (пар. з формамі таўтанімічнага тыпу: *Прокурор я! Прокурор Прокурорыч, самый доподлинный работник надзора!* (Ю. Домбровский. Факультет ненужных вещей); *Юдофоб Юдофобович* (А. Чехов. Визитные карточки); *Михалков первый в нашем кино отказался от модной тогда типажности, вновь увидел в актере Актера Актерыча, актера в квадрате* (Искусство кино. 1992. № 4).

Сярод рэалізацый мадэлі «асабовае імя + імя па бацьку», якія належаць да перыферыі нарматыўных фактаў антрапаніміі альбо парушаюць моўныя нормы, вылучаюцца два тыпы ўтварэнняў з неаднародным саставам частак: антрапонімна-апелятыўныя і апелятыўна-антрапонімыя. З аднаго боку, экспрэсіўная і ацэначная функцыі найменняў першага тыпу забяспечваецца канататыўнай семантыкай апелятыва, які матывуе квазіантрапанімічны кампанент, з другога боку, экспрэсіўнасць такіх найменняў з'яўляецца вынікам ужо самога факта парушэння антрапанімічнай нормы: *Зоя Идоловна проявила недостаточную гибкость* (И. Ильф, Е. Петров. Клооп); *Антон Павлович рассказывал, что у него издавна было страшное искушение назвать какого-нибудь бедного, захудалого чиновника «Матвей Сортирович»* (А. Бахрах. Разговоры с Буниным); *зав. птицефермой Ани́сья Иероглифова* (В. Ардов. Листы познания); *Анна Механизмовна* (В. Друк. НИИ Друк). Эматыўная значнасць форм гэтага тыпу ў некаторых выпадках падтрымліваецца таксама лексічным фонам першага, нарматыўнага антрапанімічнага кампанента: *Один другому, к примеру, говорит: ты, Сидор Матрасыч (естественно, по-партийному «на ты», но с отчеством), ты — старый парткомрат, коррупционер* (А. Кабаков. Режур); пар.: *сидор — 1. 'Мешок с вещами, продуктами'. 2. 'Дворник' (жарг.)*³. Да такіх утварэнняў набліжаюцца двухкампанентныя літаратурныя антрапонімы, у якіх назіраецца другарадовая анімізацыя дэанімічнай асновы ў складзе патранімічнага кампанента: *Кто бы мог подумать, Клара Иудовна, такая скромищица* (Литературная газета. 1989. 17 мая). Больш частотныя ў гутарковай мове і мастацкай літаратуры рэалізацыі падтыпу найменняў з нарматыўным патронімам і апелятывам у пазіцыі першага кампанента: *Эротика Митрофановна, Экватор Олегович* (В. Шефнер. Лачуга должника); *Свищи́на Петровна* (Молдавия литературная. 1990. № 1). Асабліва актыўна гэтая мадэль выкарыстоўваецца пры ўтварэнні ацэначна-характарызуючых асабовых найменняў, функцыянальна найбольш значныя кампаненты якіх (часта словаўтваральныя альбо семантычныя аказіяналізмы) займаюць пазіцыю асабовага імя: *Но сидела там, не штаб-офицерша, а какая-то Подстега Сидоровна и, само собой разумеется, не знала не только чичиковского адреса, но и своего собственного* (М. Булгаков. Похождения Чичикова). Першаму кампаненту такіх намінацый уласцівы лексічны сінкрэтызм, які праяўляецца ў сумяшчэнні прамога ці пераноснага апелятыўнага значэння лексемы і аказіянальнага аномастычнага. Антрапанімічная семантыка другога кампанента такіх форм, г. зн. нарматыўнага патранімічнага імені, сціраецца; апошні, як знак пэўнай антрапанімічнай мадэлі, набывае іншую функцыю — надае ўсяму ўтварэнню форму антрапоніма, ўзмацняючы тым самым экспрэсіўны эфект, абумоўлены семантыкай аказіянальнага (альбо аказіянальна ўжытага) апелятыва. Формы дадзенага падтыпу часта ўжываюцца ў вакатыўнай функцыі: [Аграфена Кондратьевна] *Молчи, молчи,*

таранта Егоровна! Уступи верх матери! (А. Островский. Свои люди — сочтемся); *Виноват. Напоролся!.. Куда ж это вы, Хризантсма Агафьевна, так поздно?* (С. Черный. Корнет-лунатик).

Асаблівую ўвагу звяртае на сябе кола апелятыўна-антрапанімічных утварэнняў з патранімічнымі дэрыватамі ад імя *Іван*, у семантычнай структуры якога выяўляюцца сэнсавыя кампаненты, уласцівыя апелятывам. Так, у выніку спецыфікі лексічнага фону ўтвараючага імя патранімічныя формы *Іванович*, *Івановна* набываюць асобую стылістычную функцыю — этнанімізуючага знака, г. зн. канстатууюць ўключанасць аб'екта намінацыі ў рускую культурную прастору: — *Ведь вы знаете, кто такие гунны были? Это были наши — головотяпы, гужееды российские /.../ Да и Аттила был русский. Аттила одно из названий Волги. — Вы это так и напишете? — Конечно! Аттила Иванович* (К. Чуковский. Из дневника). Да найменняў названай групы адносіцца большая частка экспрэсіўна-ацэначных асабовых найменняў, шырока распаўсюджаных у прастамоўі (*Балда Ивановна, Черт Иванович*) і адлюстраваных у мастацкай літаратуры: — *Ну, вот уж и дело! уж и выдумал! Ах ты Оподелдок Иванович!* (Н. Гоголь. Мертвые души); *Чудак Иванович* (С. Черный. Изобретатели); *Танцуеть с какой-нибудь кривулей Ивановой, улыбаешся по-дурацки* (А. Чехов. Один из многих). Аднак гэтыя шматлікія і функцыянальна разнастайныя формы будуць разгледжаны намі па-за рамкамі дадзенага артыкула, паколькі патрабуюць асобнага даследавання як спецыфічныя і арыгінальныя моўныя ўтварэнні.

У гутарковай мове і мастацкай літаратуры адзначаюцца таксама асабовыя ацэначныя намінацыі апелятыўна-антрапанімічнага падтыпу, асаблівасць якіх заключаецца ў тым, што яны ўтвараюцца на базе узуальных двухкампанентных антрапонімаў пэўных рэфэрэнтаў і функцыянальна блізкія да мянушак як неафіцыйных імён, дадзеных па такіх матывах, як, напрыклад, характэрная рыса чалавека, нейкія акалічнасці яго жыцця, якая-небудзь аналогія і г. д. Агульная схема, па якой мадэліруюцца гэтыя намінацыі (імя па бацьку рэфэрэнта — канстанта, у пазіцыі асабовага імя — пераменны кампанент), можа мець наступныя мадыфікацыі:

а) у пазіцыі першага кампанента квазіантрапанімічнай формы «асабовае імя + імя па бацьку» — аказіянальны дэрыват ад апелятыўнай ці прапрыяльнай лексемы ў метафарычным значэнні, які выконвае ўласна характарыстычную функцыю і, як правіла, вылучаецца фанетычным падабенствам з зыходным узуальным асабовым імем (што працягваецца ў рыфме, у тым ліку ўнутранай, алітэрацыі, анафары): *Без Валентины Андреевны (про себя дед Мефодий называл невестку «Сатанина Андреевна») он жил тверже* (Ю. Герман. Дело, которому ты служишь);

б) асабовае імя ў спалучэнні «імя + імя па бацьку» замешчана апелятывам у пераносным значэнні метанімічнага альбо метафарычнага тыпу: *Учительницу, которая обожает читать нотации, дети вместо Натальи называли: «Нотация Николаевна»* (В. Ардов. Почки); *Никифор, по моему мнению, был более прав, величая Калерию Ивановну шлюхой и Кавалерией Ивановной* (А. Чехов. Цветы запоздалые);

в) замест асабовага імя, якое выклікае пэўныя моўныя і экстралінгвістычныя асацыяцыі, ужываецца асацыятыўна звязаная з ім лексема: *Валериан Тимофеевич — Валидол Тимофеевич, Аспирин Тимофеевич* (В. Шефнер. Отметатель Невзгод, или Сампо XX века);

г) пазіцыю асабовага імя займае метанімічная мянушка (лексіка-семантычны дэрыват ад адпаведнага апелятыва) альбо эматыўна-ацэначны апелятыў: *В глазах «блейзера» замелькали огоньки, словно цифры фондовой биржи /.../ Бедный, бедный ты наш Блейзер Сергеевич Мухачев-Багратионский!»* (В. Аксенов. Ожог); *Меня вот Гришей назвали, а что получилось? Кем я вырос? Алкашом...* Алкаш Николаич Кузин (С. Довлатов. Юбилейный мальчик);

д) узуальнае спалучэнне «асабовае імя + імя па бацьку» трансфармуецца на аснове прыёму выкарыстання «чужога імя», з першаносьбітам якога па той ці іншай прымеце суадносяць рэфэрэнта: *Её развлекал разговорали Аркадий Иванович Грай-Переперзенко, сын коллиерсанта, художник /.../; он себя называл Ботичелли Ивановичем: ну — и его называли они Ботичелли Ивановичем* (А. Белый. Московский чудак);

е) гукавы склад асабовага імя дэфармуецца пад уплывам фанетычных асацыяцый, што можа з'явіцца, напрыклад, рэакцыяй на нестандартнае альбо рарытэтнае імя, «бытавой рэфлексіяй па слова»⁴, і таму пераўтворае найменне мае выгляд «апелятыў + узуальнае імя па бацьку рэфэрэнта»: *Капітан перавела мои слова генералу, тот засмеялся и объяснил, что некоторые подчиненные действительно зовут его за глаза Кому-не-Иванович, хотя на самом деле он не Кому-не, а Коммуний Иванович* (В. Войнович. Москва 2042).

Радзей пры ўтварэнні такога тыпу мянушак рэалізуецца таксама мадэль «асабовае імя рэфэрэнта = канстанта; імя па бацьку — пераменны кампанент» (у імені па бацьку узуальная антрапааснова замяшчаецца апелятыўнай альбо анімічнай з ацэначным значэннем): *И наверное, сегодня же Потапов заглянет поздороваться с кадровиком, оставившим службистом Михал Михальцем, которого за огромность кличут Михал Медведичем* (С. Иванов. Из жизни Потапова).

У сатырычных тэкстах і публіцыстыцы шырока прадстаўлены аказіянальна-аўтарскія найменні, якія адлюстроўваюць асаблівасці антрапаніміі ранняга савецкага перыяду, у прыватнасці моцную тэндэнцыю да антрапанімізацыі апелятываў пэўных лексіка-семантычных груп, а таксама да называння ў гонар папулярных гістарычных асоб з выкарыстаннем як іх асабовых імён, так і прозвішч: *Но в отличие от советских загсов 20—30-х годов, где наряду с бесчисленными Владленами, Ревлирами, Авангардами и т. д. наверняка были зарегистрированы какие-нибудь Диамат Степанович и Диалектика Ивановна, — роддом современной науки выдавал младенцев с какими-то совсем иными философскими именами* (Новый мир. 1990. № 8).

Асаблівую ролю ў структуры сатырычнага твора выконваюць парадыйныя антрапанімічныя формы, якія адлюстроўваюць рэалізуемы ў апавяданні мастацкі прыём давядзення да мяжы абсурду парадыруемых рэалій. Экспрэсіўнасць гэтых форм узмацняецца, па-першае, у сувязі з кантрастнымі стылістычнымі і экстралінгвістычнымі характарыстыкамі аказіянальнага асабовага імя і нарматыўнага імя па бацьку, па-другое, дзякуючы адпаведнаму мікракантэксту, напрыклад, лексеме, якая называе пасаду, род заняткаў і г. д.: *генерал-майор БЕЗО Сиромахин Дзержин Гаврилович, генерал-майор политической службы Коровяк Пропаганда Парамоновна, руководитель отряда космонавтов Прогресс Анисимович Миловидов* (В. Войнович. Москва 2042); *советский разведчик Октябрь Петрович Огородников* (В. Аксёнов. Скажи Изюм!).

Антрапанімія сатырычных твораў парадыруе яшчэ адну спецыфічную асаблівасць прысваення імя ў гэты перыяд — выкліканую экстралінгвістычнымі прычынамі тэндэнцыю да перайменавання, альбо паўторнага называння. Асаблівая камічнай экспрэсіяй вылучаюцца формы з аказіянальным патранімічным дэрыватам, паколькі захаванне ў імені па бацьку прымет патранімічнай матываванасці абумоўлівае стылістычную значнасць ізаморфных яму утварэнняў, у якіх гэтыя прыметы адсутнічаюць: — *Фамилия? — Карьер. — Который? — Валерий Чкалович. Папа изменил мое отчество в знак уважения к великому летчику* (Ю. Алешковский. Кенгуру); — *Ты, наверно, Кузьминична?! — догадывался Умрищев. — Нет, батюшка, — я Федератовна. Кузьминичной я уже была* (А. Платонов. Ювенильное море).

У заключэнне трэба адзначыць, што разгледжаныя ў гэтым артыкуле тыпы двухкампанентных квазіантрапанімічных намінацый не вычэрпваюць усёй разнастайнасці экспрэсіўных патэнцый мадэлі «асабовае імя + імя па бацьку», што рэалізуецца ва ўласна антрапанімічнай, ацэначнай і персаніфікуючай функцыях. Пар., напрыклад, індывідуальна-аўтарскі стылістычны прыём — метатэзу антрапаасноў кампанентаў спалучэння «імя + імя па бацьку», якая адлюстроўвае перастаноўку кампанентаў нейкага іншага роду, у прыватнасці філасофскіх тэрмінаў: *В результате мы будем иметь дело с псевдодialeктическими определениями типа: «субъектом познания выступает общество как индивид и индивид как общество», т. е. такий Левиафан Робинзоневич, он же — Робинзон Левиафанович* (В. Лапицкий. Структура и функции субъекта познания). Такім чынам, апрача рэалізацыі стылістычных патэнцый у прадуктыўных узорах гутарковых і паэтычных антрапаморфных намінацый мадэль

«імя + імя па бацьку» дапускае ў індывідуальным стылі і іншыя малапрадуктыўныя спосабы выяўлення эматыўна-ацэначных канатацый.

¹ А. Б. Пянькоўскі прапанаваў гэты тэрмін для абазначэння двухкампанентных антрапонімаў, якія ўключаюць рознакаранёвыя лексемы. Для абазначэння намінацый, якія характарызуюцца тоеснасцю асноў асабовага і патранімічнага імён, ужываецца яго ж тэрмін «таўтонімы», альбо «таўтанімічныя формы».

² Апошнее спалучэнне мае узуальны характар і па сваіх структурных і семантычных прыметах блізкае да фразеалагічнага. Розныя кампаненты яго семантыкі адзначаюцца тлумачальнымі слоўнікамі: 'человек негодный, мот і пройдоха' (Д а л ь В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. М., 1978—1980. Т. 4. С. 142); 'о льстивом, вкрадчивом, сладко говорящем человеке' (Толковый словарь русского языка / Под ред. Д. Н. Ушакова: В 4 т. М., 1935—1940. Т. 4. С. 56).

³ Гл.: Словарь тюремно-лагерно-блатного жаргона (речевой и графический портрет советской тюрьмы). Авторы-составители Д. С. Балдаев и др. М., 1992. С. 223.

⁴ В и н о к у р Г. О. О языке художественной литературы. М., 1991. С. 402.

А. В. ЗИНКЕВИЧ

АРТЫКЛЬ І ПРЫНАЛЕЖНЫ ЗАЙМЕННІК У БАЛГАРСКОЙ І ФРАНЦУЗСКОЙ МОВАХ

У гэтым артыкуле прасочваюцца асаблівасці і месца артыкля, пасесіўнага займенніка і іх узаемадзеянне ў балгарскай і французскай мовах. Супастаўленне менавіта дадзеных моў выклікана тым, што яны маюць даволі значныя адрозненні як у сістэмах прыналежных займеннікаў (далей ПЗ), так і ў наборы артыкляў. Гэта дазваляе меркаваць, што кожная з названых моў мае і пэўны тып адносін паміж катэгорыямі пасесіўнасці і азначальнасці/незначальнасці. Заўважым, што нас цікавіць тут толькі пасесіўнасць, выражаная ПЗ, і азначальнасць, фармалізаваная артыклем, ці яго значымай адсутнасцю. Дапусцім, у гаворачых маецца агульная прэсупазіцыя «У Пятра ёсць кніга». Сітуацыя «Алеся бярэ кнігу Пятра» у балгарскай мове можа быць апісана наступным чынам: (1) Тя взема книгата му. (2) Тя взема неговата книга. (3) Тя взема негова книга. (4) Тя взема книгата (негова). Нагадаем, што балгарская мова аднаартыклевая, у якасці незначальнага артыкля выкарыстоўваецца яго значымая адсутнасць. Сістэма ПЗ складаецца з поўных форм (гл. 2, 3) і форм кароткіх (1). Поўныя формы могуць ужывацца як з артыклем, так і без яго, кароткія заўсёды без артыкля, але, як правіла, патрабуюць ад назоўніка, да якога адносяцца, азначальнай формы (1). Французская мова, дзе значэнне азначальнасці / незначальнасці таксама мае граматычны статус, супрацьстаіць балгарскай па наяўнасці яшчэ і незначальнага артыкля (т. зв. частковага артыкля *du*, які экспліцыруе значэнне колькаснай дэтэрмінацыі, мы не прыцягваем да аналізу, абмяжоўваючыся толькі якаснай дэтэрмінацыяй). Сістэма ПЗ у французскай мове, разам з пэўнымі асаблівасцямі, выказвае і шэраг агульных рыс з балгарскай: наяўнасць аўтаномных і неаўтаномных форм, падобныя абмежаванні пры ўжыванні кароткіх (неаўтаномных) займеннікаў і г. д. Вышэйазначаная сітуацыя ў французскай можа быць апісана такімі канструкцыямі: (5) Elle prend son Livre. (6) Elle prend le Livre. Такім чынам, у гэтых прыкладах бачна пэўная ўзаемазамыняльнасць азначальнага артыкля і ПЗ: абодва маркіруюць інфармацыю, якая ўваходзіць у прэсупазіцыю. Узаемазамыняльнасць гэта грунтуецца на тым, што ПЗ тут, акрамя іншага, выконваюць функцыю індывідуалізацыі аб'екта, якая ўласціва артыклю. Балгарскі даследчык П. Пашоў, назіраючы за ўжываннем кароткіх форм ПЗ, заўважыў: «У некаторых выпадках гэтыя займеннікі выконваюць як бы ролю артыкля, пар., напр., «На Иван сестрата» і «На Иван сестра му», якія супрацьпастаўляюцца як азначальныя выразам тыпу «На Иван сестра». У такіх выпадках ва ўсходніх балгарскіх дыялектах націск можа падаць на займеннікавую энклітыку, як на артыклеваю марфему: син'ѣт, син' ми»¹.

Выконваючы функцыю індывідуалізацыі, ПЗ як сродак эксплікацыі азначальнасці павінны былі б супрацьстаяць незначальным артыклям. Паназіраем, як можа мяняцца сэнс сказа пры замене ПЗ незначальным